

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxonovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANHOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИНИНГ ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Abdullaev Altinbek Yanqibaevich, Hoлиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙОТИГА ХОРИЙИY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING АНАМИЯТИ	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSİYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA ХОРИЙИY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Rahmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Hayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING АНАМИЯТИ	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҒОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Tursunov Muxiddin Boltaevich</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Itomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOVIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Баҳромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фаҳриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Ниҳолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAViy TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нилуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

SYSTEM ANALYSIS OF THE CONCEPT OF SCIENTIFIC ETHICS

Usmonov Farrukh,
Doctor of Philosophy,
University of Economics and Pedagogy

Abstract. The article examines the importance of science in the life of man and society, as well as its contribution to maintaining the balance between nature and society. It also reveals the concept of the ethics of science, aimed at observing ethical requirements in the development of science and educating scientists about their social responsibility. The author emphasizes the ethics of science, the need for scientists to comply with moral standards, maintain trust in science, promote scientific achievements that are useful to society, and support science in ensuring a balance between man and nature. Thus, at the present stage of scientific development, attention is paid to ethical issues.

Key words: ethics of science, society and nature, responsibility of the scientist, ecology, bioethics, scientific research, values, spirituality.

FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI

Usmonov Farrux,
Falsafa doktori (PhD)
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Annotatsiya. Maqolada fanning inson va jamiyat hayotidagi ahamiyatini, tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatni saqlashdagi hissasi o'rganilgan. Shuningdek, fan taraqqiyotida etika talablariga rioya qilish va olimlarning ijtimoiy mas'uliyatini tarbiyalashga qaratilgan fan etikasi tushunchasi ochib berilib, muallif fan etikasi, olimlarning axloqiy me'yorlarga amal qilishi zarurligi, ilm-fanga bo'lgan ishonchni saqlash, jamiyat uchun manfaatli ilmiy yutuqlarni targ'ib qilish, inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda fanning yordamini ta'kidlagan.

Kalit so'zlar: fan etikasi, jamiyat va tabiat, olim mas'uliyati, ekologiya, bioetika, ilmiy tadqiqot, qadriyat, ma'naviyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N36>

Kirish. Fan inson va insoniyat istiqboli, yer yuzida tinchlik va barqarorlik, tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatning saqlanishiga xizmat qilishdan iboratdir. Fan va insoniyat taraqqiyoti ko'p qirrali bo'lib, uning buyukligi ma'naviy kamolot darajasi bilan ham belgilanadi. Yetuk ma'naviyatga ega bo'lgan insongina jamiyat muammolarini ratsional tarzda yecha oladi. Shu bilan birga insonlarga xos bo'lgan axloq me'yorlari jamiyat taraqqiyoti va hayotiy ehtiyojlar ta'sirida o'zgarib turadi. Ta'lim-tarbiya, ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi insonlarning xatti-harakatlari, ular o'rtasidagi munosabatlar ma'naviyat va axloq bilan bog'lanmasa ular imkoniyatlar chegarasidan tobora uzoqlashtirib boradi. Axloq

ma'naviyatning amalda namoyon bo'lishi bo'lib, insondagi bilim, dunyoqarash, idrok va iymon uning xulqida o'ziga xos tarzda aks etib, ma'naviyati axloqiy fazilatlar sifatida ko'rinadi. Ta'kidlash zarurki, axloq yo'q joyda inson ijtimoiy shaxs sifatida shakllanmaydi. Faqat axloq zaminidagina insonlarda hayotning mazmuni va maqsadi, jamiyat oldidagi burchi va mas'uliyati shakllanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Inson jamiyatda faoliyat yuritir ekan, asosan axloq qoidalariga amal qilib yashaydi. Shunday ekan fan bilan shug'ullanuvchi olimlar ham axloqiy tomonlarni inobatga olgan holda ijod qiladilar. Fandagi axloqni o'rganuvchi va tartibga soluvchi qismi fan etikasi deb nomlanadi. Fan etikasining maqsadi fanni tadqiq etuvchi olimning axloqiy qiyofasini tarbiyalash, inson va insoniyat taqdiri uchun javobgar ekanligini anglatuvchi mas'uliyat tuyg'usini tarbiyalash bilan bog'liq. Shu bilan birga bu fanning o'z oldiga qo'ygan asosiy maqsadi ilmiy tadqiqotlar jarayonida, ilmiy bilishda amal qiluvchi axloqiy normalarni tushuntirish va o'rganishdan hamda fanni ilgari siljitish jarayonida jamiyatda ro'y beradigan odob-axloqqa oid masalalarni tahlil etishdan iboratdir.

Fan etikasi — ilm-fan bilan shug'ullanishda olimning faoliyatini jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy qadriyatlarga qay darajada mos ekanligini ko'rsatuvchi mezonlar va uning faoliyatidagi mazmuni va ahamiyati jihatdan axloqiy masalalarga, etikaga aloqador masalalarni aks ettiruvchi tasavvurlar sistemasi dir [1].

Fan etikasining maqsadi sifatida quyidagilarni ko'rish mumkin:

- fanning manfaatparastlik maqsadlariga xizmat qilishining oldini olish;
- ilmiy tadqiqot va eksperimentlarning shaxsga, jamiyatga, ekologik muhitga destruktiv ta'sir ko'rsatishiga yo'l qo'ymaslik;
- insoniyatning, jamiyat va tabiatning kelajagini ta'minlash.

Aniq, gumanitar va tabiiy fanlar hamda genetika, fiziologiya, mikrobiologiya, sanoat, meditsina, qishloq xo'jaligi, axborot texnologiyalari fanlarini rivojlantirishda fan etikasi katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga fan etikasi fanni inson va insoniyat, ularning istiqboli, yer yuzida tinchlik va barqarorlikning saqlanishi, tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatning, garmonik munosabatning saqlanishi uchun xizmat qildirish hisoblanadi.

Muhokama. “Fan etikasi” atamasini birinchi marta amerikalik faylasuf Robert King Merton tomonidan qo'llanilgan va nazariy jihatdan asoslab bergan.

Merton fan etikasi sohasida asosiy qoidalar sifatida quyidagilarni kiritadi:

1. “Fan etikasi” atamasining kiritilishi (ingl. “ethos of science”). Merton ilm-fan axloqini olimlar faoliyatini tartibga soluvchi qadriyatlar va me'yorlar tizimi sifatida ko'rib chiqadi;
2. Ilm-fan axloqining to'rtta asosiy imperativini ajratib ko'rsatish:
 - Universalizm — ilmiy yutuqlarni baholash olimning shaxsiy xususiyatlaridan mustaqil bo'lishi kerak.
 - Kommunizm — ilmiy bilimlar jamoat mulki hisoblanadi.
 - Fidoyilik — olimlar shaxsiy manfaatlarga emas, balki haqiqatga intilishga undashlari kerak.
 - Uyushgan skeptitsizm — har qanday ilmiy da'volarga tanqidiy yondashuv;
3. Ilm-fanning samaradorligi va rivojlanishini ta'minlash uchun axloqiy me'yorlarga rioya qilish zarurligini asoslash [2].

Shu bilan birga fan etikasini rivojlanishiga katta hissa qo'shgan bir nechta olimlarni ham keltirish mumkin. Jumladan, Norbert Viner “Kibernetika, aloqa va boshqarishda hayvon yoki

mashina” (1948) kitobida kibernetika rivojlanishi bilan bog‘liq axloq masalalarini ko‘targan [3] bo‘lsa, Vannevar Bush “Ilm — cheksiz chegara” (1945) nomli maqolasida ilmiy tadqiqotlarda axloqiy masalalarning ahamiyatini ta‘kidlaydi. Maykl Polani ilm-fan sohasida “shaxsiy bilim”ning ahamiyati va ilmiy hamjamiyatda axloqiy me‘yorlar zarurligiga to‘xtalib o‘tadi.

Umumiy tarzda qaralganda, “fan etikasi” atama sifatida ilmiy tadqiqotlar uchun axloqiy tamoyillarni ishlab chiqishga intilgan ko‘plab olimlar, faylasuflar va sotsiologlarning birgalikdagi sa‘y-harakatlari natijasida shakllangan.

Zamonaviy ilm-fanning ajoyib xususiyatlaridan biri shundaki, unda axloqiy masalalar tobora muhim o‘rin egallab bormoqda. Bu muammolarga qiziqish bugun paydo bo‘lib qolmagan bo‘lsada o‘zining uzoq va mazmunli tarixiga ega. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, olimning tadqiqot erkinligi va mas‘uliyati masalasi hozirgi kunda keskin ko‘rinishga kelib qoldi. Xo‘sh, olimning tadqiqot erkinligi ya‘ni huquq ekanligi va mas‘uliyati chegaralarini aniqlash nima uchun kerak? Bu borada buyuk fizik A. Eynshteyn “... bizni nafaqat tinchlikni ta‘minlash va saqlashning texnik muammosi, balki ta‘lim va ma‘rifatning muhim vazifasi ham qiziqtiradi. Agar biz shaxsiy va intellektual erkinliklarni bostirish bilan tahdid qiladigan kuchlarga qarshi kurashmoqchi bo‘lsak, unda biz nimani xavf ostiga qo‘yayotganimizni va o‘jar kurash natijasida ota-bobolarimiz biz uchun qo‘lga kiritgan erkinlik uchun nimalar qarzdor ekanligimizni aniq bilishimiz kerak. Bu erkinliksiz bizda Shekspir ham, Gyote ham, Nyuton ham, Paster ham, Faradey ham, Lister ham bo‘lmas edi. Bizda shinam turar joy, temir yo‘l, telegraf, radio, arzon kitoblar, epidemiyalardan himoyalanih mavjud bo‘lmas edi. Madaniyat va san‘at hammaga ham xizmat qilavermas edi. Ishchini birinchi o‘rindagi zarur bo‘ladigan mahsulotlarni ishlab chiqarish bilan bog‘liq og‘ir mehnatdan ozod qiladigan mashinalar bo‘lmas edi. Bizning ko‘zimiz oldida hayotning qadr-qimmatini tan oladigan ruhning ixtirolari va ijodlari mualliflariga faqat erkin odamlar aylanishi mumkin edi”[4] deb ta‘kidlaydi. Shuningdek, G.S.Xromov “Fundamental ilmiy tadqiqotlar natijalari zamonaviy sivilizatsiya mavjudligining asosini tashkil etadi va uning kelajakdagi rivojlanishiga umid bog‘lab, tabiat haqidagi bilimlarni yanada kengaytirish va chuqurlashtirish bilan bog‘liq”[5] ligiga to‘xtalib o‘tgan. Shunday qilib, tadqiqot erkinligi har qanday olim uchun bir xil darajada ahamiyatlidir. Uning fundamental, texnik yoki gumanitar fanlar bilan shug‘ullanishi prinsipial jihatlari muhim ahamiyat kasb etmaydi.

Tadqiqot erkinligi evolyutsiyasida qadimgi davrdan to hozirgi kunga qadar o‘rganish masalasida ta‘limni rivojlantirish va tadqiqotlar olib borishni imkonsiz qilgan turli iqtisodiy, siyosiy va mafkuraviy omillar ham ko‘plab uchraydi. Lekin qadimgi dunyoda tadqiqot va intellektual faoliyatga jiddiy cheklovlar qo‘yilmagan. Bu davrda olimlarni ta‘qib qilishning mavjud faktlari kamdan-kam istisno hisoblangan. Misol uchun Suqrotning fikrlari qiziq bo‘lsada, aslida uning sud jarayoni fonida jamiyat haqida asl qarashlarga ega edi. Qizig‘i shundaki, uning talabalari ayblovchilar orasida bo‘lib, bu ishning asosiy sababi talabalarining o‘zlariga yaxshi tanish bo‘lgan jamiyatni boshqarish haqidagi nazariyalarini jamoatchilikka yetkazishni istamaganligi haqidagi fikrlar bo‘lgan. Aslida, bu tadqiqot erkinligiga ma‘lum bo‘lgan birinchi cheklovlardan biri edi. Qadimgi dunyoga bo‘lgan barcha xayrixohlik bilan, bu ilm-fanga iqtisodiy tazyiqqa ta‘sir qila olmaydigan qul egasi bo‘lgan jamiyat ekanligini unutmaymiz. Shunday bo‘lsada, antik davrda olimlarning ko‘pi bilan 25 foizi empirizmni qo‘llab-quvvatlab, ixtirolar qildilar. O‘rta asrlarda, ya‘ni V asrdan XIII asrgacha texnik taraqqiyotdagi kabi ilmiy taraqqiyotda ham sezilarli pasayish yuz berdi. Buning birinchi sababi iqtisodiy inqiroz edi. Lekin, ikkinchi sababi – qadimgi jamiyat erkinliklarining yo‘qolishi va olimlarni ta‘qib

qilinibdir. Bu davrda Iskandariya qadimgi dunyoning eng yirik ilmiy markazi bo'lib, Iskandariya muzeyi bir vaqtning o'zida mashhur kutubxona va rasadxonasiga ham ega edi. Davrning ko'plab olimlari u yerda o'qigan va ijod qilishgan. Biroq, IV asrda Rimda yangi din – xristianlik davlat maqomini olgach, 391 yilda Iskandariya muzeyi aqidaparastlar tomonidan vayron qilinib va ko'plab taniqli olimlar qatag'on qilindi.

Natijalar. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, fan etikasining predmeti fan va axloq o'rtasidagi munosabatlar, ya'ni fan hamda uning rivojiga axloqiy baho berish, olimlarning xulq-atvori va ilmiy faoliyatini axloqiy jihatdan tartibga solish hisoblanadi. Fan etikasining asosiy tamoyillari orasida halollik ajralib turadi va bu olim ilmiy faoliyatning barcha jabhalarida 1921 yilda L.Vitgenshteyn “Nima haqida gapirish mumkin bo'lmasa, o'sha haqida sukut saqla” [6], degan aforizmi neopozitivistlar tomonidan shu qadar jiddiy qabul qilindiki, axloqning ilmiy tabiati va uning fan falsafasidagi o'rni masalasiga e'tibor qaratmaslikka harakat qildi. Tajriba va his-tuyg'ular axloqiy bo'lishi mumkin, ammo ilmiy jihatdan ahamiyatli emas degan qarorga kelishdilar.

M.Shlik falsafa va fan bir-biridan ajralmasligini “Tabiatni o'rganish falsafa haqida gapirmaydi, balki uni o'zida olib yuradi”[7] tarzida ta'kidlaydi va unda fan etikasini ajratish mumkin emas deb hisoblaydi. K.Popperning tanqidiy ratsionalizmida bu masala sal boshqacharoq ko'rinishga ega bo'lsa, I.Lakatos “falsifikatsionizm” talabini — faqat empirik tarzda rad etiladigan takliflarni ilmiy – “ilmiy g'urur kodeksi”[8], deb hisoblaydi. Mazkur talabning bajarilishi ilmiy ratsionallikning sharti bo'lsa, bunday shartni qabul qilish yoki qabul qilmaslik olimga bog'liq va tanlov faqat axloqiy jihatdan oqlanadi. K.Popperning ta'kidlashicha, ratsional “munosabat”ning asosini “aqlga irratsional ishonish”[9] tashkil etadi. Bu atama chalg'itmasdan qarasa bunda irratsionalizm yo'q. Ratsional munozara ishtirokchisi bo'lish uchun olimlar ratsional prinsiplarning o'zlariga nisbatan hukmronligini tan olishlari kerak. Popper ta'kidlagan metodologik tartibga solishning dastlabki asosi fandagi tanqidiy ratsionalizm axloqiy tartibga solinishiga to'g'ri keladi. Ammo boshqa har qanday ma'nodagi etika fanning usullari yoki mazmuni fan falsafasi bilan aloqada bo'lmaydi.

Fan falsafasida fan etikasi obyekt haqidagi olingan bilimlarning nafaqat faoliyat vositalari va operatsiyalarining o'ziga xos xususiyati bilan, balki qiymat-maqсадli tuzilmalar bilan ham bog'liqligini hisobga oladi va “Ilmiy maqsadlarning ilmiy bo'lmagan, ijtimoiy qadriyatlar va maqsadlar bilan bog'liqligi izohlanadi”[10]. Bugungi kunda “Zamonaviy ilm-fan tadqiqotlarining avvalida noyob, tarixiy rivojlanayotgan tizimlarni tadqiqot markaziga qo'yib, inson maxsus tarkibiy qism sifatida kiritildi. Bunday vaziyatda qadriyatlarni tushuntirish talabi nafaqat dunyo haqida obyektiv ravishda haqiqiy bilimlarni olishga bo'lgan an'anaviy munosabatga zid kelmay, balki ushbu munosabatni amalga oshirishning sharti sifatida ham ishladi”[12].

Fanlar evolyutsiyasi jarayoni shuni ko'rsatadiki, bioetika va ekologiya axloqiy tushunchalarning ilmiy bilimlar tarkibiga kirishi olib keldi. “Bioetik tadqiqotlarning rivojlanishi insonning o'zini o'zi identifikatsiyalashning an'anaviy intellektual texnologiyalarini tubdan qayta qurishga olib keladi. Inson mavjudligi chegaralarining tabiiy haqiqati illyuziyasini yo'q qilib, shifokorlar va jamoatchilik o'rtasidagi muloqot sohasiga o'tkazdi”. Shunday qilib, ilmiy — biologik, tibbiy — nutq olimni tanlov bilan duch keltiradi. Olimlarning qarorlarni qabul qilishi inson hayoti va o'limi ustidan hokimiyat chegaralarini belgilashni anglatardi[13]. Bunday vaziyatda etika va fan uzviy semantik bog'lanishga birlashdi.

Xulosa. Ekologiya sohasida N.Moiseyev inson va biosferaning koevolyutsiyasini ta'minlovchi prinsiplarni hozirgi zamon fanida mavjud bo'lgan usullar yordamida yetarli aniqlik bilan shakllantirish mumkinligini ta'kidlab o'tdi. Ushbu tamoyillar ratsional xatti-harakatlarning asosi sifatida qabul qilinishi va insonga, aniqrog'i insoniyatga bog'liq bo'lib, axloqiy ko'rsatmalarni tubdan o'zgartirishni talab qiladi[14]. Ekologik madaniyat ekologik yo'naltirilgan ko'pchilik odamlarning irodasi bilan mos bo'lmaydi. Ekologik qonunlar muqarrarlik bilan ishlaydigan va odamlarning axloqiy tamoyillari hamda madaniy yo'nalishlariga bog'liq bo'lmagan mexanikadan farqli o'laroq ekologik "ssenariylarni" amalga oshirishi odamlarning o'z iroda va axloqlari bilan ishtirokini ta'minlaydi. Bu borada I.K.Liseyev ijtimoiy fikr, madaniy universallar tizimini shakllantirishga antroposentrik, sotsiosentrik, kosmosentrik va hatto biosentrik yondashuvlar bosqichlaridan ketma-ket o'tib, ularning barchasi aslida ekologik falokatga olib kelishiga ishonch hosil qilgani hoida "...texnogen sivilizatsiya rivojlanishini aniqlagan dominantlar ekogen sivilizatsiya dominantlari bilan almashtirilishi kerak ekanligini anglashga tobora ko'proq moyil" [15] deb ta'kidlaydi. Jamoat fikridagi o'zgarish nafaqat odamlarning ekologik bilimlarga bo'lgan munosabatiga, balki bu bilimlarning o'ziga ham ta'sir qiladi.

Umuman olganda, fan etikasining tizimli tahlili jiddiy masala sanaladi. Muammoga javob berish uchun har bir fan tarkibiga axloqni kiritish bilan masala yechilmaydi. Fanlarning o'zi aslida axloqqa, ilmiy bilimlar sohasida madaniy universallarni erkin tanlash nazariyasiga aylanishi kerak bo'ladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Тўраев Б. Фан этикаси. 2020 йил 6 август. <https://www.bukhari.uz/?p=11373>
2. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. Москва. Хранитель. 2006. – С. 770.
3. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. / Пер. с англ. И.В. Соловьева и Г.Н. Поварова; Под ред. Г.Н. Поварова. – 2-е издание. – М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – 344 с.
4. А. Эйнштейн, «Собрание научных трудов»; - с. 128.
5. Г.С. Хромов, «О свободе научных исследований», Российский химический журнал, №6, 1999
6. Витгенштейн Л. Философские работы. Ч.1. М.,1994. – С.73.
7. Шлик М. Философия и естествознание // Эпистемология и философия науки. -2004. - Т. I. - № 1. - С. 226.
8. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-следовательских программ. -М., 1995. - С. 17.
9. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1. - М., 1992. - С. 67.
10. Степин В.С. Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция. - М., 2000. - С. 634.
11. Усмонов Ф. Н. Основные этапы развития научной рациональности //Theoretical & Applied Science. – 2017. – №. 11. – С. 181-184.
12. Тищенко П.Д. Феномен биоэтики // Вопросы философии. - 1992. - № 3. - С. 111.
13. Rizaev I. I. The structure of the social system as the basis for the self-organization of society //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 7. – С. 190-195.
14. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. - М., 1990.
15. Лисеев И.К. Экологические императивы современной цивилизации // Человек. Наука. Цивилизация. К 70-летию академика РАН В.С. Степина. - М., 2004. - С. 760.

16. Tadjievna H. L., Radjabovich E. T. Human Spiritual Potential and Popular Culture //European Scholar Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 25-27.
17. Yuldasheva D. Bioethics in the context of modern science //American Journal of Research in Humanities and Social Sciences. – 2022. – Т. 6. – С. 49-54.
18. Аликулов С., Ризаев И. И. Образование и современные технологии //Моделирование и конструирование в образовательной среде. – 2021. – С. 27-31.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).